

Karolina Bożek-Zuber

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie
<https://orcid.org/0000-0003-2252-7615>
karolina_bozek@o2.pl

Stereotyp Australii w oczach studentów Uniwersytetu Warszawskiego (na podstawie badań ankietowych)

The stereotype of Australia in the eyes of students at the University of Warsaw (on the basis of surveys)

Abstrakt

Praca stanowi część badań nad stereotypem Australii, opartych na analizie bazy materiałowej złożonej z trojakiemu typu danych: systemowych (S), ankietowych (A) i tekstowych (T). Podstawą artykułu są uzyskane w stuosobowej grupie polskich studentów dane ankietowe, które poddano analizie jakościowej i ilościowej, aby sprawdzić, jakie cechy są najsilniej stabilizowane w stereotypie tego kontynentu.

Słowa kluczowe

językowy obraz świata, Australia, Australijczyk, badania ankietowe

Abstract

The paper, a contribution to research on stereotypes of Australia, is based on analyzing a database composed of three types of materials: systemic (S), questionnaire (Q) and textual (T). The foundation for the article comes in the form of survey data obtained from a group

Informacja o artykule / Article Information

Otrzymano (Received): 3.12.2020 • Przyjęto do druku (Accepted): 9.08.2021 • Opublikowano (Published): Grudzień (December) 2021

of one hundred Polish students and subjected to quantity and quality analysis in order to determine which features are most strongly stabilized in the stereotype of this continent.

Keywords

linguistic worldview, Australia, an Australian, survey data

Celem artykułu jest rekonstrukcja stereotypu *Australii* i *Australijczyka* na podstawie danych językowych zebranych za pomocą specjalnie skonstruowanego kwestionariusza. Badania zostały przeprowadzone według metodologii rekonstrukcji językowego obrazu świata (JOS), przyjmowanej za Jerzym Bartmińskim w lubelskim środowisku etnolingwistycznym¹. Wedle założeń tej metodologii, aby zbadać zawartość treściową stereotypu, należy uwzględnić trzy – dopełniające się wzajemnie – typy danych: systemowe, ankietowe i tekstowe (tzw. S-A-T). Uzyskane za pomocą ankiety dane eksperymentalne, traktowane jako „teksty wywołane”, nie tylko potwierdzają pozostałe dane, lecz także wzbogacają je o cechy nowe. Dane systemowe są zazwyczaj ubogie, teksty – bardzo zróżnicowane, a materiały ankietowe, po ich opracowaniu statystycznym, umożliwiają wydzielenie cech jądrowych i peryferyjnych². Według Jerzego Bartmińskiego „ankiety lingwistyczne są najkrótszą drogą dotarcia do potocznej świadomości językowej, do słów, ich sposobów rozumienia, łączenia w ciągi syntagmatyczne i w relacje paradygmatyczne”³. Jednym z bardziej użytecznych rodzajów ankiet jest „ankieta otwarta typu poznawczego, »kognitywna«”⁴. Narzędzie tego typu jest wykorzystywane w badaniach ankietowych ASA (ankieta słownika aksjologicznego), przeprowadzanych co dziesięć lat (od 1990 r.) wśród studentów lubelskich uczelni. Tego rodzaju metodę eksperymentalną zastosowano również na potrzeby poniżej prezentowanej analizy.

¹ Zob. J. Bartmiński, *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu ‘matki’*, „Język a Kultura”, t. 12: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław 1998, s. 63–83. Zob. też inne ustalenia J. Bartmińskiego zebrane w książce *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin 2007.

² Zob. J. Bartmiński, *Ankieta jako pomocnicze narzędzie rekonstrukcji językowego obrazu świata*, [w:] *Wartości w językowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów, t. 3. Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, red. I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, Lublin 2014.

³ Tamże, s. 287.

⁴ *Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych*, red. I. Bielińska-Gardziel, M. Brzozowska, B. Żywicka, Przemyśl 2017, s. 9.

W raporcie z badań ASA 1990 i 2000⁵, przedstawiającym założenia będące podstawą tejże analizy, przyjęto 17 aspektów⁶, do których przypisywano poszczególne odpowiedzi respondentów. Stereotyp *Australii* jest wielowymiarowy – składa się nań 16 aspektów, spośród których 13 odpowiada zawartym w lubelskim raporcie *Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych* (JWP 2006). Są to aspekty: przyrodniczy⁷, fizyczny, bytowy, lokatyczny, psychiczny, społeczny, psychospołeczny, polityczny, narodowościowy, kulturowy, militarny, historyczny i estetyczny, trzy zaś wprowadzono w celu opisanego zjawisk niewymienionych w raporcie ASA 1990 i 2000, mianowicie: geograficzny, psychofizyczny i kulturowo-narodowościowy. Ankieta została przeprowadzona w 2015 r. w stuosobowej grupie studentów polonistyki Uniwersytetu Warszawskiego (w wieku 18–25 lat, głównie kobiet) i zawierała 11 pytań/poleceń⁸. Zgodnie z raportem ASA pochodzące od respondentów wyrażenia cytatowe zapisuję kursywą, a wyrażenia deskryptorowe (charakterystyki uogólnione przeze mnie w metajęzyku) – antykwą.

Znaczenie słowa *Australia*

W odpowiedziach dotyczących znaczenia słowa *Australia* najwyraźniej zarysował się aspekt fizyczny, ponieważ większość respondentów zdefiniowała ten leksem jako *kontynent* (69) (w tym 3 respondentów jako *najmniejszy kontynent*). Niektórzy postrzegają *Australię* jako kontynent-kraj / kraj (9) bądź kontynent-państwo / państwo (6), jeszcze inni jako *ziemię* [*południową* (2) lub *nieznaną* (1)], *wyspę* (2) czy *krainę* (1). Pojedynczy ankietowani zauważyli, że jest to miejsce *gorące* i *pustynne*.

⁵ Zob. *Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, red. J. Bartmiński, Lublin 2006.

⁶ Aspekt jest definiowany jako „domena wyróżniona z określonego punktu widzenia”. Szczegółową charakterystykę aspektów przedstawia Małgorzata Brzozowska w artykule: *O przebiegu prac nad zmianami rozumienia nazw wartości w l. 1990–2000 (ASA)*, [w:] *Język, wartości, polityka...*, dz. cyt., s. 40–42.

⁷ W raporcie ASA 1990 i 2000 określane jako biologiczny. Zob. tamże, s. 40.

⁸ Pytania ankiety brzmiały: 1. Co znaczy słowo *Australia*?; 2. Z czym kojarzy ci się *Australia*?; 3. Dopisz rzeczowniki do przymiotników: *australijski, australijska, australijskie*; 4. Jak inaczej nazywałeś *Australię*?; 5a. Jak nazywałeś mieszkańca, mieszkankę *Australii*?; 5b. Jak inni nazywają mieszkańca, mieszkankę *Australii*?; 6. *Po australijsku*, to znaczy...; 7. Dokończ zdania: *X jest Australijczykiem, ale...*; *Australijczyk jak to Australijczyk...*; *W Australii jak to w Australii...*; 8. Podaj znane ci połączenia ze słowem *Australia*; 9. Podaj znane ci anegdoty/dowcipy o *Australii*; 10. *Podoba mi się, że Australijczycy...*; 11. *Nie podoba mi się, że Australijczycy...*

Pozostałe aspekty są zdecydowanie mniej wyeksponowane. Część ankietowanych (10) zwróciła uwagę na wymiar lokatywny *Australii*, a więc jej położenie, które jedni opisali, wskazując (nie zawsze trafnie) kierunek geograficzny: *południe* (4), *południowy wschód* (1), *północ* (1), a inni nazwali po prostu jako odległe (3). Jedna osoba zaś – przypominając legendarną nazwę *Terra Australis* – określiła *Australię* jako *ziemię nieznaną*. Odpowiedź ta mieści się również w ramach aspektu historycznego, nawiązując do nazwy mitycznego kontynentu (*Terra Australis Incognita* – Nieznany Południowy Ląd), wymyślonego przez rzymskiego kartografa Pomponiusza Melę, a w II wieku umieszczonego na mapie przez Ptolemeusza⁹ – a więc w czasie, gdy południowa część kuli ziemskiej była poza granicami znanego ówczesnie świata.

Kilku respondentów odwołało się w swoich odpowiedziach do aspektu przyrodniczego, definiując badany leksem w odniesieniu do żyjących na kontynencie australijskim kangurów [*nazwa kontynentu (terenu), na którym żyją kangury* (1), *kraj kangurów* (1), *krajina kangurów* (1)] lub występujących tam w znacznej liczbie endemicznych gatunków [*kontynent endemitów* (1)].

Marginalnie pojawiły się odwołania do sfer: politycznej [*kraj, który dawniej był kolonią Wielkiej Brytanii* (1)], bytowej [*obecnie wolny, bogaty kraj* (1)] oraz społecznej [*kontynent, gdzie mieszkają Australijczycy* (1)].

Z czym kojarzy ci się Australia?

W ponad połowie odpowiedzi na pytanie *Z czym kojarzy ci się Australia?* nacisk położono na aspekt przyrodniczy (52,25%). Respondenci wskazywali przede wszystkim na dzikie zwierzęta, przy czym większość z nich na *kangury* (62). Ponadto wymieniali m.in. *pająki* (17), *misie koala* (10), *węże* (8), *dziobaki* (4), *strusie* (3) i *psy dingo* (3). Część odpowiedzi w tym aspekcie dotyczyła raf koralowych (11), roślinności (4) oraz pięknej i niebezpiecznej natury (2).

Respondenci zwracali uwagę także na aspekt fizyczny (16%), zwłaszcza na cechy, które można włączyć do kategorii „gorący i niebezpieczny klimat” (25). Część ankietowanych kojarzy Australię z małym, otoczonym wodą kontynentem: z *wyspami, wspaniałymi wybrzeżami* (1)

⁹ Zob. T. Horwitz, *Błękitne przestrzenie. Wyprawa śladami kapitana Cooka*, tłum. B. Gadomska, Warszawa 2005, s. 27.

i plażami (3), a część z *pustyniami* (6). Jeszcze inni zaś – z *górami* (1) i *zielenią* (1).

Odpowiedzi, które odzwierciedlają sferę kulturową, wiążą się w większości ze sportem (13), zwłaszcza surfingiem (8). Częściowo odwołują się do filmów [takich jak *Krokodyl Dundee* (1)] i książek [jak *Tomek w krainie kangurów* (1)], których akcja rozgrywa się w Australii (9). Niektóre wskazują natomiast na słynny gmach opery – *Sydney Opera House* (8) i na znanych artystów (4), takich jak piosenkarka *Kylie Minogue* (1) czy aktor *Chris Hemsworth* (1). Nie zabrakło również polskich wątków – pojedyncze odpowiedzi nawiązywały do artysty Jacka Kaczmarskiego i jego emigracji do Australii (1), a także do odkrywcy i badacza Pawła Edmunda Strzeleckiego (1), który w XIX w. jako pierwszy Europejczyk zbadał Góry Śnieżne i zdobył ich najwyższy szczyt (nazwany przez niego Górą Kościuszki).

Respondenci w swoich odpowiedziach skupili się również na wymiarach bytowym (6%), np. na podróżach do Australii (3), panującym w niej bogactwie (2), ale też grożącym w niej śmiertelnym niebezpieczeństwem (4), oraz geograficznym (5,26%), w którym wskazali na miasto *Sydney* (10), *Górę Kościuszki* (2), wyspiarski stan Australii – *Tasmanię* (1) i państwo leżące na południowy wschód od Australii – *Nową Zelandię* (1). Mniej wyraźnie zarysowały się aspekty: narodowościowy (2,25%), w którym przywołano nazwę ludności rdzennej tego kontynentu – *Abo-rygenów* (6), i lokatywny (1,88%), w którym zwrócono uwagę na odizolowanie i duże odległości Australii od innych kontynentów (5). Jeszcze rzadziej odwoływano się do cech estetycznych (1,5%) – pięknej natury (3) i przystojnych mężczyzn (1). Dwóch respondentów nawiązało do sfery politycznej (0,75%), przypominając, że Australia to dawna kolonia brytyjska (1) i karna (1).

Łączliwość leksykalna przymiotników: *australijski, australijska, australijskie*

Metoda dopisywania rzeczowników do przymiotników *australijski, australijska, australijskie* umożliwia odtworzenie potocznej wiedzy o Australii i Australijczykach, ponieważ pokazuje pewne sposoby kojarzenia, oparte na przywoływaniu z pamięci utartych połączeń wyrazowych i klisz językowych.

Najczęściej pojawiające się połączenia z wymienionymi przymiotnikami dotyczyły aspektu przyrodniczego (38,05%), przede wszystkim dzikich zwierząt, takich jak: *kangury* (37), *pająki* (10), *misie koala* (3),

dziobaki (2) i *węże* (2). Ponadto pojawiły się rzeczowniki związane z roślinnością (7) i rafami koralowymi (4).

Respondenci zwracali także uwagę na wymiar fizyczny Australii (23,45%), zwłaszcza na panujący w niej specyficzny klimat (26), gorący i wietrzny. Ze wspomnianymi przymiotnikami połączyli również rzeczowniki odpowiadające kategorii „kontynent i jego obszary” (12): *kontynent* (4), *plaże* (3), *wybrzeże* (2), *brzeg* (1), *ład* (1), *wyspa* (1). Co dziesiąta osoba za element typowy dla kontynentu australijskiego uznała *pustynie*. W dwóch odpowiedziach odwołano się natomiast do cech fizycznych jego mieszkańców: *opalonej skóry* (1) i *blond włosów* (1).

Część ankietowanych nawiązała do aspektu kulturowego (15,93%), wymieniając rzeczowniki dotyczące sportu (11) [*surfer* (7), *bumerang* (3), *krykiety* (1)], opery (6), filmów i książek (5), artystów (4) (np. aktorki *Nicole Kidman*), muzyki (3), tradycji (2) czy języka (2). Mniej więcej co dziesiąty respondent odniósł się do sfery bytowej (11,06%), m.in. do australijskiej kuchni i żywności (9) [*jedzenie* (3), *potrawa* (3), *obiad* (1), *bułka* (1), *koktajl* (1)], podróży (6), ubioru (2) czy stylu (1). Szesnaste odpowiedzi odzwierciedlały wymiar społeczny (8%), np. *kobieta* (4), *dziewczyna* (4), *chłopak* (2), *dziecko* (1), *plemiona* (1). Marginalnie zarysowały się aspekty geograficzny (2,21%) – *miasta* (4), *Sydney* (1), historyczny (0,88%) – *korzenie* (1), *pochodzenie* (1) oraz polityczny (0,44%) – *straż graniczna* (1).

Synonimy słowa *Australia*

Najczęściej wymieniane synonimy leksemu *Australia* to połączenia wyrazowe nawiązujące do dzikich zwierząt (52,17%): *kraina kangurów* (5), *kraj kangurów* (3), *kraj kangura* (1), *dom misia koala* (1), *kraj niebezpiecznych zwierząt* (1), *miejsce, gdzie wszystko chce cię zabić i zjeść* (1). W aspekcie przyrodniczym znalazła się także odpowiedź *wiecznie zielony kontynent* (1). Respondenci przywoływali ponadto określenia nawiązujące do wymiaru fizycznego (21,74%), w których zaznaczali, że Australia to: *kontynent* (1), *kontynent-państwo* (1), *osobny/odrębny kontynent* (1), *najmniejszy kontynent* (1), *mały kontynent* (1). Odpowiedzi takie jak *Antypody* (2) i *oddalony kontynent* (1) należy przypisać aspektowi lokatynowemu (13,04%). Jednorazowo wskazano synonimy odzwierciedlające aspekty bytowe – *wyspa przetrwania* i geograficzny – *część Oceanii / kontynent-państwo*. Australia nie ma zbyt wielu zastępczych określeń, o czym świadczy brak odpowiedzi u 69 respondentów.

Nazwy mieszkańca/mieszkancki Australii

Prawie wszystkie odpowiedzi na pytanie *Jak nazywasz mieszkańca/mieszkanckę Australii* wpisywały się w aspekt narodowościowy (97,41%). Osoby zamieszkujące to miejsce są określane przez respondentów *Australijczykiem* (73) / *Australijką* (32), ogólnie mówiąc – *Australijczykami* (1). Jeden ankietowany podał ekspresywną, negatywnie wartościującą, nazwę *Australijec* (1) (analogiczną do takich określeń, jak *Amerykaniec*, *Japonec* itp.). Czasami wobec mieszkańców Australii używa się tradycyjnej nazwy rdzennej ludności zamieszkującej ten kontynent – *Aborygeni* (3), *Aborygen* (2). Dwie odpowiedzi – z aspektu społecznego – wskazują na to, że mogą być oni określane po prostu jako *mieszkaniec/mieszkancka Australii* (2). Jeden respondent docenił natomiast umiejętność radzenia sobie z pajakami zamieszkujących Australię kobiet (*jedyne kobiety radzące sobie z pajakami*), nawiązując tym samym do wymiaru przyrodniczego (a także do stereotypu kobiety jako płci słabej i strachliwej).

Ankietowani zostali zapytani również o to, *jak inni nazywają mieszkańca, mieszkanckę Australii*. Poza określeniami przywołanymi w pierwszej części pojawiły się sformułowania *Australijczyza* (1) i *kangur* (1).

Po australijsku, to znaczy...

Prawie 60% ankietowanych nie wyjaśniło znaczenia wyrażenia *po australijsku*. Wśród pozostałych większość udzieliła odpowiedzi nawiązujących do sfery kulturowej (59,09%), zwłaszcza do języka – a konkretnie do australijskiej odmiany języka angielskiego (11), np. *po angielsku* (3), *po angielsku, ale ze zmienionym akcentem* (1), *po angielsku z dziwnym akcentem* (1). Dla niektórych wyrażenie to oznacza robienie czegoś inaczej (8), np. *na opak* (2), *dziwnie* (2), *niezrozumiale* (1). Dla jeszcze innych – skocznie (3), egzotycznie (2) czy dziko (1). Odpowiedzi dotyczące aspektu bytowego (15,91%) można pogrupować w 4 cechy deskryptorowe: swobodnie (3), solidnie (2), pozytywnie (1) i przytulnie (1). Pojawiły się też określenia typowe dla sfery psychicznej: *spokojnie* (1), *ostrożnie* (1), *bez strachu (przed dzikimi zwierzętami)* (1) oraz *namiętnie* (1). Dla jednego ankietowanego wyrażenie *po australijsku* znaczy tyle co *ciepło*. Pięć odpowiedzi trudno przypisać do konkretnego aspektu, ponieważ są to sformułowania tautologiczne, typu: *tak jak w Australii* (1), *w taki sposób, w jaki się to robi w Australii* (1).

BUT-TEST. *X jest Australijczykiem, ale...*

Następne pytanie umieszczone w ankiecie miało na celu wydobycie cech presuponowanych, czyli z góry założonych przez respondentów. Dotyczyło uzupełnienia zdania: *X jest Australijczykiem, ale...*, co wymagało odniesienia się do pewnego stereotypu. W tab. 1 przedstawiono cechy, na których podstawie wywodzi się cechy presuponowane.

Tab. 1. *X jest Australijczykiem, ale...*

Aspekt	Cecha deskryptorowa (presuponowana)	Wyrażenia cytatywne	L.R. ^a	L.W.C. ^b	% w W ^c
Przyrodniczy	Australijczyk jest oswojony z widokiem i obecnością dzikich zwierząt.	<i>nigdy nie widział kangura (5); nie ma własnego kangura (1); wbrew stereotypom nie jeździ na kangurze (1); boi się pajaków (3); nie lubi pajaków (1); boi się węży (1); nie spotyka dzikich zwierząt (1); nie żyje, bo ugryzł go grzechotnik (1)</i>	14	14	29,79
Lokatywny	Australijczyk urodził się i mieszka w Australii.	<i>urodził się w Europie (1); urodził się w Chinach (1); jest z Azji (1); nie mieszka teraz w Australii (1); mieszka w Stanach (1), mieszka w USA (1); mieszka w UK (1); mieszka w Polsce (1); przyjechał do nas (1); wyjechał na Tahiti (1); przeprowadził się do X (1); musi wyjechać z kraju (1); obecnie podróżuje po Europie (1)</i>	13	13	27,66
Kulturowy	Australijczyk umie pływać i surfować.	<i>nie surfuje (1), nie umie surfować (1), nigdy nie uprawiał surfingu (1); nie umie pływać (1)</i>	4	6	12,76
	Australijczyk ogląda mecze siatkówki.	<i>nie ogląda meczów siatkówki (1)</i>	1		
	Australijczyk mówi po angielsku.	<i>nie mówi po angielsku (1)</i>	1		

Aspekt	Cecha deskryptorowa (presuponowana)	Wyrażenia cytatowe	L.R. ^a	L.W.C. ^b	% w W ^c
Bytowy	Australijczyk nie mieszka w mieście.	<i>mieszka w mieście</i> (2)	2	5	10,64
	Australijczyk lubi morze.	<i>nie lubi morza</i> (1)	1		
	Australijczyk umie przyrządzać eukaliptus.	<i>nie umie przyrządzać eukaliptusa</i> (1)	1		
	Australijczyk był karany.	<i>nigdy nie był karany</i> (1)	1		
Fizyczny	Australijczyk lubi ciepły klimat.	<i>nie lubi ciepłego klimatu</i> (1); <i>nie lubi tamtejszego klimatu</i> (1), <i>nie przepada za klimatem, w którym żyje</i> (1); <i>lubi zimę</i> (1)	4	4	8,51
Psychospołeczny	Australijczyk nie jest towarzyski.	<i>jest towarzyski</i> (1)	1	2	4,25
	Australijczyk nie jest w porządku.	<i>jest okej</i> (1)	1		
Narodowościowy	Australijczyk jest Aborygenem.	<i>nie znaczy to, że musi być Aborygenem</i> (1)	1	1	2,13
Społeczny	Australijczyk ma żonę.	<i>nie ma żony</i> (1)	1	1	2,13
Inne	Y pochodzi z Polski (1)		1	1	2,13

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

^a L.R. – liczba respondentów, którzy wskazali daną cechę; ^b L.W.C. – liczba wyrażen cytatowych w danym aspekcie; ^c % w W – procent wyrażen cytatowych zebranych w danym deskrypcorze (gdzie W oznacza liczbę wszystkich wyrażen cytatowych podanych przez respondentów).

Australijczyk jak to Australijczyk...

Respondenci zostali poproszeni także o uzupełnienie zdań: *Australijczyk jak to Australijczyk...* oraz *W Australii jak to w Australii...* W pierwszym zdaniu aż 80% odpowiedzi nawiązywało do aspektu bytowego. Najczęściej podkreślano, że Australijczyk często obcuje z dzikimi zwierzętami (13) [np. *ogląda kangury* (1), *ogląda misie koala* (1), *skacze z kangurami* (1)] i potrafi sobie z nimi radzić [np. *ściga kangury i zabija węże* (1), *zabija pająki* (1), *nie boi się zwierząt* (1)]. Ponadto zwracano uwagę, że lubi on surfować i pływać (7), mieszka i pracuje na farmie (5), hoduje zwierzęta (1), jest bogaty (3) i lubi mieć dużo przestrzeni (2). Z tą

ostatnią cechą wiążą się niejako odpowiedzi wskazujące, że mieszkańiec Australii wszędzie ma daleko (2). Ponadto odżywia się w nietypowy sposób (2) [*wcina tarantule na śniadanie* (1), *lubi jeść strusie jaja* (1)], lubi słońce (2) i przygody (1). Dwóch respondentów uznało, że Australijczyk żyje jak zwykli ludzie. Pojedyncze odpowiedzi wskazywały zaś, że mieszkaniec tego kontynentu *odpoczywa, nic nie robi i imprezuje*, a także *mieszka w mieście i emigruje*.

Inne aspekty ujawniały się rzadko. Po trzy odpowiedzi przypadają na sfery: kulturową – Australijczyk lubi śpiewać, gra na ukulele i nie posługuje się czystą angielszczyzną; psychiczną – jest uśmiechnięty i zrelaksowany oraz fizykalną – jest opalony i ma blond włosy. Jednorazowo odwołano się do aspektów: psychofizycznego – *potrafi radzić sobie w niesprzyjających warunkach* (1), przyrodniczego – *obcuje z naturą* (1) i narodowościowego – *rzadko jest prawdziwym Australijczykiem* (1).

W Australii jak to w Australii...

Jeśli chodzi o uzupełnienia drugiego zdania, a mianowicie *W Australii jak to w Australii...*, prawie połowa odpowiedzi skupiła się na wymiarze przyrodniczym (47,69%). Jak wskazali respondenci, na kontynencie tym występuje mnóstwo dzikich, często niebezpiecznych zwierząt (28), m.in. kangurów (14), pajaków (5), węży (4), aligatorów (1). Natura jest śmiertelnie niebezpieczna (2) – *każdy element przyrody usiłuje cię zabić* (1), *ciepło, wesoło i wszystko może cię zabić* (1). Jeden respondent podzielił się uwagą, że w Australii są same endemity.

W aspekcie fizykalnym (33,85%) w centrum uwagi znalazły się kategorie dotyczące gorącego klimatu (17), m.in. *świeci słońce* (2), *zawsze jest gorąco* (1), *są niebezpiecznie wysokie temperatury* (1), *wieczny upał* (1), oraz suszy (4), np. *zdarzają się susze* (1), *panuje suchy klimat* (1). Jedna odpowiedź wskazywała na występujące tam *wysokie fale*.

Niektórzy respondenci skupili się na aspekcie bytowym (7,69%): *można zachorować na niebezpieczne choroby* (1), *jest niebezpiecznie* (1), *żyje się na wyższym poziomie* (1), *jest mało ludzi* (1), *jest odwrotnie niż na całym świecie* (1). W wymiarze kulturowym (6,15%) wskazywano na sport (2): *odbywają się wydarzenia sportowe* (1), *wyścigi* (1), *można surfować* (1), oraz na to, że *jest dużo rozrywki i dużo się dzieje* (1). Jednorazowo odwołano się do sfer: estetycznej (1,54%) – *jest pięknie*, narodowościowej – *jest duże pomieszanie etniczne* i psychicznej – *jest wesoło*.

Połączenia ze słowem *Australia*

Najczęściej wymieniane połączenia ze słowem *Australia* odwoływały się do aspektu przyrodniczego – świata zwierząt (6) (*rozkakana Australia*, *australijski kangur*, *australijskie pająki*, *australijskie węże*, *australijskie rekiny*, *australijski dingo*) oraz do natury – *naturalna Australia* (1). Pojawiły się też po cztery odpowiedzi nawiązujące do sfer: bytowej (16,67%) – *bogata Australia* (2), *mało zaludniona Australia* (1), *w pogoni za Australią* (1); geograficznej – *Australia i Oceania* (3), *Australia i Nowa Zelandia* (1) oraz fizycznej – *ciepła Australia* (1), *przyjemna Australia* (1), *smaczna Australia* (1), *australijska plaża* (1). Pojedyncze połączenia odzwierciedlały wymiary: estetyczny (4,17%) – *piękna Australia*, lokatywny – *daleka Australia*, psychiczny – *Australia marzeń* i kulturowy – *australijski zespół*. Aż 81 osób nie wymieniło żadnych połączeń, a trzy osoby przyznały, że takowych nie znają.

Anegdoty/dowcipy o Australii

Kolejne polecenie miało pomóc zrekonstruować obraz *Australii* na podstawie znanych respondentom dowcipów o tej części świata. Odpowiedzi udzieliło tylko 9 osób, przy czym tylko jedna zacytowała dowcip, pozostali natomiast przytoczyli pewnego rodzaju komentarze, głównie dotyczące zwierząt – dzikich (*jest tam dużo kangurów i misi koala*) i niebezpiecznych: *w Australii wszystko chce cię zabić* (1), *w Australii wszystko może cię zabić* (1), *jest dużo groźnych zwierząt* (1). Ponadto nawiązano do dużych odległości, w jakich od siebie mieszkają Australijczycy (*często żyją tak daleko od innych, że ich dzieci uczą się przez internet*), oraz do specyficznej australijskiej kuchni (*na śniadanie jedzą tarantule w occie*). Jedyny zacytowany dowcip brzmiał zaś następująco:

Idą trzy żółwiki przez Pustynię Wiktorii. Pierwszy z nich mówi: „Przede mną pustynia, za mną żółwik”. Drugi mówi: „Przede mną żółwik, za mną żółwik”. Trzeci mówi: „Przede mną żółwik, za mną żółwik”. A dlaczego ten trzeci skłamał? Bo to był żółwik-klamczuszek.

Akcja przytoczonego kawału rozgrywa się na największej australijskiej pustyni – Wielkiej Pustyni Wiktorii, co kwalifikuje tę odpowiedź do aspektu geograficznego.

Podoba mi się, że Australijczycy...

Ponad połowa respondentów nie udzieliła odpowiedzi na pytanie, co podoba im się w Australijczykach. Pozostali skupili się głównie na aspekcie fizycznym (19,61%), wskazując, że mieszkańcy Australii są opaleni (5), przystojni (2), wysportowani (1), wysocy (1) i jasnowłosi (1). W wymiarze kulturowym (15,69%) zaznaczono, że uprawiają oni sport (2) (surfing, siatkówka), są muzycy (2), a ponadto – mimo że są multikulturowi (1) – mają własną kulturę, którą cenią (2). Odpowiedzi, które złożyły się na aspekt przyrodniczy (15,69%), zawierają informacje o tym, że Australijczycy żyją w ciepłym klimacie (3), w symbiozie z dzikimi zwierzętami (3), zwłaszcza kangurami, i dbają o naturę (2). W sferze psychicznej (13,72%) doceniono ich m.in. za to, że są weseli i wyluzowani (4) oraz optymistycznie nastawieni do życia (2). Do zalet ich warunków bytowych (9,80%) zaliczono m.in. to, że żyją w bogatym i rozwiniętym kraju (2), w którym mają dla siebie dużo przestrzeni (1). Respondentom podoba się odizolowanie Australijczyków nie tylko od siebie nawzajem, lecz także od reszty świata (2), co pokazują odpowiedzi uwzględniające wymiar lokatywny (5,88%). W sferze politycznej (5,88%) mieszkańców Australii pozytywnie oceniono m.in. za sprawne zarządzanie państwem (1) oraz chęć odcięcia się od zwierzchnictwa Wielkiej Brytanii (1), w estetycznej (5,88%) zaś zwrócono uwagę na piękne otoczenie (3), w jakim żyją. W tej części ankiety zarysowały się również – choć słabo – aspekty: psychospołeczny (3,92), psychofizyczny (1,96%) i militarny (1,96%). W pierwszym z nich podkreślono miłe i przyjazne usposobienie Australijczyków (2), w drugim ich wytrwałość (1), która jest cechą spójną z tym, co przypomniano w aspekcie trzecim – *walczyli o swoje* (1).

Nie podoba mi się, że Australijczycy...

Na ostatnie pytanie udzielono tylko 23 odpowiedzi, zatem Australijczycy wzbudzają ponad dwukrotnie więcej skojarzeń pozytywnych niż negatywnych. Wśród tych drugich najczęściej eksponowanymi cechami było to, że Australijczycy żyją w miejscu pełnym niebezpiecznych zwierząt (4), nie udomawiają kangurów (1) i mają upalny klimat (1) – co składa się na aspekt przyrodniczy (26,09%). Respondentom nie podoba się również to, że mieszkańcy Australii żyją tak daleko (6) (wymiar lokatywny – 26,09%), a bilety lotnicze do ich kraju są drogie (2) (aspekt bytowy – 17,39%). Niektórym przeszkadza, że Australijczycy posługu-

ją się niezbyt zrozumiałym językiem (3) (sfera kulturowa – 13,04%). Jednorazowo wskazywano, że są oni nieuprzejmi (aspekt psychospołeczny – 4,35%), źle traktują rdzennych mieszkańców (społeczny), nie wpuszczają do swojego państwa imigrantów z Afryki, którzy płyną przez to do Europy (polityczny), a ponadto w eliminacjach piłkarskich mistrzostw świata rywalizują w grupie azjatyckiej zamiast tej zrzeszającej kraje Oceanii (kulturowo-narodowościowy).

Podsumowanie

Przeprowadzone badanie eksperymentalne pokazało: 1) w jaki sposób współcześni młodzi użytkownicy języka polskiego postrzegają Australię i Australijczyka; 2) jakie cechy Australii i Australijczyka są najczęściej przywoływane w ich świadomości; 3) w obrębie jakich aspektów mieszczą się te cechy (a zatem pod jakimi względami jest charakteryzowany badany obiekt).

W świadomości polskich studentów *Australia* to nazwa najmniejszego kontynentu i jednocześnie stanowiącego niemalże całość jego obszaru kraju. Jest pojmowana jako wyspa położona na południowym wschodzie, oddalona od Europy i innych kontynentów. Najczęściej wskazywanym elementem ukształtowania jej terenu – w świetle danych ankietowych – są pustynie. Większość respondentów nie używa / nie zna synonimów leksemu *Australia*, niektórzy z nich stosują jednak określenia związane ze światem zwierząt, zwłaszcza kangurów – np. *kraina kangurów*, *kraj kangurów*. Rzadko też używają połączeń wyrazowych z analizowanym słowem, kilka razy jednak w ankiecie powtórzyła się odpowiedź *Australia i Oceania*.

Najbardziej rozpoznawalnym miastem tego kontynentu-państwa – i jedynym wskazanym w ankietach – jest Sydney, gdzie z kolei znajduje się najsilniej utrwalony w świadomości użytkowników australijski obiekt kulturowy – gmach opery *Sydney Opera House*, uznawany za jeden z symboli Australii.

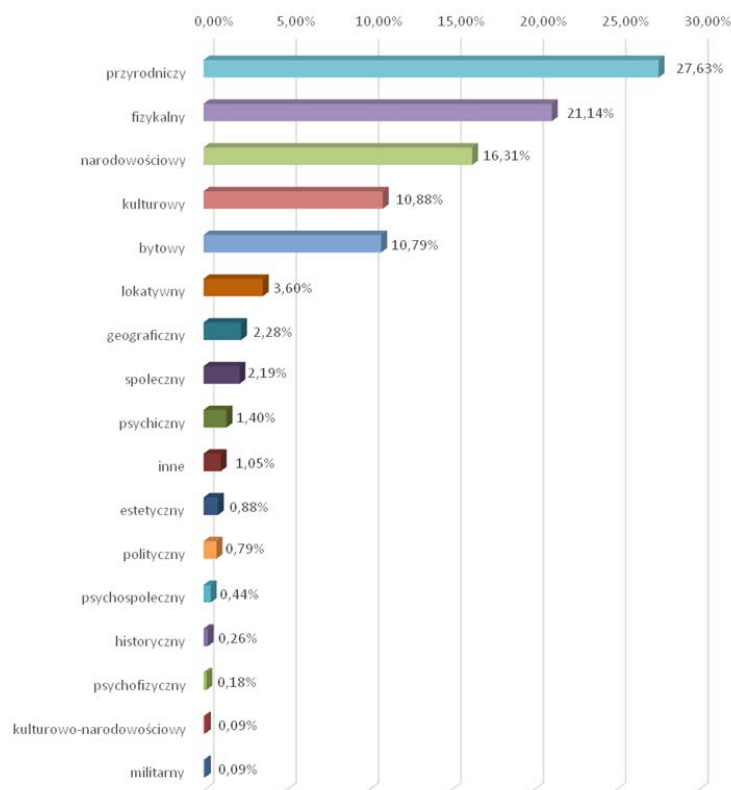
Najwyrazistszym elementem składającym się na stereotyp *Australii* jest – często niebezpieczna – natura, której głównymi wyznacznikami są: 1) dzikie zwierzęta, takie jak kangury, misie koala, pająki, węże, dziobaki, 2) gorący i suchy klimat oraz 3) rafy koralowe. Australijska przyroda jest wartościowana ambiwalentnie. Z jednej strony podkreśla się zagrożenia, jakie ona stwarza, z drugiej – docenia się jej piękno.

Australia zamieszkiwana jest przez Australijczyków, określanych czasem Aborygenami – nazwą rdzennej ludności tego kontynentu. Rozpatrując jakościowo znaczenie ujawnionych cech Australijczyka, jego wyobrażenie jest wartościowane dodatnio. Mieszkańcy Australii często obcują z dzikimi zwierzętami, dlatego potrafią sobie z nimi świetnie radzić. Dbają o naturę. Mają blond włosy, są opaleni i przystojni. Lubią surfować i pływać. Mieszkają i pracują głównie na farmie, są bogaci. Stereotypowy Australijczyk jest wesoły i wyluzowany, ma pozytywne nastawienie do życia. Ponadto ma miłe i przyjazne usposobienie. Co ciekawe, więcej niż dwa razy wymieniono tylko jedną negatywną cechę mieszkańców Australii, a mianowicie – mówienie niezbyt zrozumiałym językiem (w australijskiej odmianie języka angielskiego). Pozostałe niezbyt dobre skojarzenia z Australijczykami nie dotyczą bowiem ich bezpośrednio, lecz wiążą się z ich otoczeniem (niebezpiecznymi zwierzętami) lub odległym miejscem ich zamieszkania (co bardziej niż o ich negatywnym wartościowaniu świadczy o sympatyzowaniu z nimi lub chęci ich poznania).

W ujęciu aspektowym studenci postrzegają Australię i Australijczyka w pięciu podstawowych wymiarach: przyrodniczym (27,63%), fizycznym (21,14%), narodowościowym (16,31%), kulturowym (10,88%) i bytowym (10,79%). Pozostałe aspekty zarysowują się zdecydowanie mniej wyraźnie (wszystkie poniżej 4%) (rys. 1).

Najsilniejsze eksponowanie wymiaru przyrodniczego i marginalizacja takich sfer, jak historyczna czy polityczna pokazują, że funkcjonujący w potocznej świadomości młodych Polaków obraz Australii jest uproszczony i niezbyt bogaty. Z przeprowadzonych przeze mnie badań pozostałych kontynentów¹⁰ wynika, że te położone w największej odległości od Europy (Australia i Antarktyda) są postrzegane głównie przez pryzmat przyrody i klimatu. Te elementy są bowiem dominujące w przekazie (głównie medialnym) dotyczącym tych – niedostępnych dla przeciętnego użytkownika języka – miejsc.

¹⁰ Badania te są częścią przygotowywanej przeze mnie rozprawy doktorskiej pod tytułem *Stereotypy kontynentów we współczesnej polszczyźnie*, pisanej pod kierunkiem prof. dr hab. Stanisławy Niebrzegowskiej-Bartmińskiej w Katedrze Tekstologii i Gramatyki Języka Polskiego IFP UMCS w Lublinie.

Rys. 1. Aspekty, w jakich charakteryzowano Australię i Australijczyka

Źródło: opracowanie własne na podstawie badań.

Na podstawie zgromadzonych danych ankietowych można zbudować „syntetyczną” definicję kognitywną pojęcia¹¹.

Australia to nazwa najmniejszego kontynentu i jednocześnie stanowiącego większość jego obszaru państwa; znajduje się na wyspie na południowym wschodzie, oddalonej od Europy i innych kontynentów. Kojarzona jest głównie z piękną, lecz często niebezpieczną naturą: dzikimi zwierzętami, zwłaszcza kangurami (przez co bywa określana *krainą kangurów*), miami koala, pająkami, węzami, dziobakami itp., gorącym i suchym klimatem oraz rafami koralowymi.

Australia to bogaty i rozwinięty kraj. Najbardziej znanym jego miastem jest Sydney, a obiektem kulturowym – Sydney Opera House.

¹¹ Definicja kognitywna stanowi narzędzie opisu stereotypów. Nie odpowiada na pytanie, co znaczą słowa (jak definicje leksykograficzne), lecz na pytanie, jak słowa są rozumiane przez nosicieli danej kultury. „Definicja kognitywna za cel główny przyjmuje zdanie sprawy ze sposobu pojmowania przedmiotu przez mówiących danym językiem, tj. ze sposobu utrwalonej społecznie i dającej się poznać poprzez język i użycie języka wiedzy o świecie, kategoryzacji jego zjawisk, ich charakterystyki i wartościowania”. Zob. J. Bartmiński, *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji słowa*, [w:] *Konotacja*, red. J. Bartmiński, Lublin 1988, s. 169–183.

Mieszkańcy Australii (Australijczycy, pierwotnie Aborygeni) to ludzie z opaloną skórą i blond włosami. Lubią surfować i pływać. Mieszkają i pracują głównie na farmie. Żyją w dużych odległościach od siebie. Są weseli i wyluzowani, mają miłe i przyjazne usposobienie. Mówią w australijskiej odmianie języka angielskiego, która jest nie-
zbyt zrozumiała dla ludzi spoza ich kontynentu.

Bibliografia

- Bartmiński J., *Ankieta jako pomocnicze narzędzie rekonstrukcji językowego obrazu świata*, [w:] *Wartości w językowym obrazie świata Słowian i ich sąsiadów, t. 3. Problemy eksplikowania i profilowania pojęć*, red. I. Bielińska-Gardziel, S. Niebrzegowska-Bartmińska, J. Szadura, Lublin 2014, s. 279–308.
- Bartmiński J., *Definicja kognitywna jako narzędzie opisu konotacji słowa*, [w:] *Konotacja*, red. J. Bartmiński, Lublin 1988, s. 169–183.
- Bartmiński J., *Podstawy lingwistycznych badań nad stereotypem – na przykładzie stereotypu ‘matki’*, „*Język a Kultura*”, t. 12: *Stereotyp jako przedmiot lingwistyki. Teoria, metodologia, analizy empiryczne*, red. J. Anusiewicz, J. Bartmiński, Wrocław 1998, s. 63–83.
- Bartmiński J., *Stereotypy mieszkają w języku. Studia etnolingwistyczne*, Lublin 2007.
- Brzozowska M., *O przebiegu badań nad zmianami rozumienia nazw wartości w l. 1990–2000 (ASA)*, [w:] *Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, red. J. Bartmiński, Lublin 2006, s. 36–43.
- Horwitz T., *Błękitne przestrzenie. Wyprawa śladami kapitana Cooka*, tłum. Barbara Gadomska, Warszawa 2005.
- Język, wartości, polityka. Zmiany rozumienia nazw wartości w okresie transformacji ustrojowej w Polsce. Raport z badań empirycznych*, red. J. Bartmiński, Lublin 2006.
- Nazwy wartości w językach europejskich. Raport z badań empirycznych*, red. I. Bielińska-Gardziel, M. Brzozowska, B. Żywicka, Przemyśl 2017.